

ნანა სახეჩიძე • მაია მენაბდე • ნათია ფურცელაძე

ქართული ენა

9

მოსწავლის წიგნი

გრიფინიჭებულია საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების
სამინისტროს მიერ 2021 წელს.

სარჩევი

შესავალი 5

1. გრამატიკის მნიშვნელობისთვის.....6
2. გრამატიკის დარგები.....14

თავი 1 – წინადადების წევრები 16

- წინადადების წევრები.....17
1. ქვემდებარე და შემასმენელი.....19
 2. ქვემდებარისა და შემასმენლის შეთანხმება რიცხვში.....24
 3. პირდაპირი დამატება და ირიბი დამატება.....31
 4. უბრალო დამატება.....33
 5. განსაზღვრება.....35
 6. მსაზღვრელ-საზღვრულის ბრუნება.....36
 7. მსაზღვრელ-საზღვრულის რიგი.....46
 8. სათაურ-სახელწოდებათა მართლწერა.....49
 9. სამოტივაციო წერილი.....53
 10. გარემოება.....54
 11. ადგილის გარემოება.....56
 12. დროის გარემოება.....58
 13. ვითარების გარემოება.....59
 14. მიზეზის გარემოება.....61
 15. მიზნის გარემოება.....62
 16. სინტაქსური ურთიერთობების სახეები.....66

თავი 2 – წინადადება აგებულების მიხედვით 69

- წინადადება მოდალობის მიხედვით.....70
1. წინადადება აგებულების მიხედვით.....81
 2. მარტივი წინადადების სახეები, გავრცობილი და გაუვრცობელი მარტივი წინადადება.....83
 3. სრული და უსრული მარტივი წინადადება.....86
 4. უქვემდებარო მარტივი წინადადება.....89
 5. სახელდებითი წინადადება.....92

3 – შერწყმული წინადადება

95

1. შერწყმული წინადადება.....	96
2. შემასმენლის შეწყობა რამდენიმე ქვემდებარესთან.....	102
3. სასვენი ნიშნების გამოყენება შერწყმულ წინადადებაში.....	105

თავი 4 – რთული წინადადება

114

1. რთული წინადადება.....	115
2. რთული თანწყობილი წინადადება.....	117
3. რთული ქვეწყობილი წინადადება.....	122
4. დამოკიდებული წინადადების ადგილი რთულ ქვეწყობილ წინადადებაში და მასთან დაკავშირებული პუნქტუაცია.....	126
5. დამოკიდებული წინადადებების სახეები. ქვემდებარული დამოკიდებული წინადადება.....	131
6. დამატებითი დამოკიდებული წინადადებები.....	133
7. განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება.....	136
8. ხომეცი წევრ-კავშირის რიცხვში შეთანხმების წესები.....	141
9. განკერძოებული განსაზღვრება.....	146
10. განკერძოებული დანართი.....	148
11. გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება.....	152
12. ადგილის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება.....	153
13. დროის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება.....	156
14. ვითარების გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება.....	159
15. მიზეზის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება.....	162
16. მიზნის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება.....	165
17. განკერძოებული გარემოება.....	168
18. ჩართული.....	170
19. პირდაპირი და ირიბი ნათქვამი.....	173

დანართი

180

ბლოგი და ბლოგერობა.....	181
-------------------------	-----

შესავალი

„ინდივიდის ენა აჩის ინდივიდის ბიოგრაფია, ეჩის ენა აჩის ეჩის ბიოგრაფია. ყველა ინფორმაცია ამოიკითხება ენაში“.

(იოჰან გოტფრიდ ჰეხელი, გეჰმანედი ფიდოსოფოსი)

ამ თავში გაიგებ, რამდენად მნიშვნელოვანია ქართული გრამატიკის სწავლა, როგორ გამოგადგება ის სხვადასხვა ტიპის ტექსტის შედგენაში.

გრამატიკის მნიშვნელობისთვის

ენათა არსებობა კაცობრიობის უდიდესი მონაპოვარია. ის ადამიანებს ეხმარება ურთიერთობაში; ამიტომ აღნიშნავენ, რომ ენას, უპირველეს ყოვლისა, საკომუნიკაციო ფუნქცია აქვს. ესა თუ ის ენა ერის განვითარებისა და მისი თვითშეგნების გამომხატველია. ქართულ ენაში აღიბეჭდა ქართველი ხალხის ისტორიის ეტაპები – ერის კულტურული განვითარების თითოეული საფეხური. ამიტომაც ყველა თაობა ვალდებულია, დაიცვას წინაპართა მონაპოვარი – ქართული ენა, მისი სინმინდე. შენმა წინაპრებმა ძალა არ დაიშურეს საამისოდ; დედაენას ძეგლიც კი დაუდგეს.

ქართული ენა საქართველოს ისტორიის კვალდაკვალ, არაერთხელ დამდგარა რთული გამოწვევებისა და საფრთხის წინაშე. ერთ-ერთი ასეთი მნიშვნელოვანი თარიღია 1978 წლის 14 აპრილი. მაშინ საქართველო დამოუკიდებელი ქვეყანა არ იყო, საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში შედიოდა და ძირითადად რუსეთიდან იმართებოდა. 1977 წელს საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭო განიხილავდა ახალი კონსტიტუციის გეგმას, რომლის თანახმადაც ქართული აღარ იქნებოდა სახელმწიფო ენა საქართველოს ტერიტორიაზე და მას რუსული ჩაანაცვლებდა. ამ ამბავმა დიდი ვნებათაღელვა გამოიწვია საზოგადოებაში.

პირველი „დედა ენა“

საპროტესტო ტალღამ კულმინაციას 1978 წლის 14 აპრილს მიაღწია. ცხადია, ქართველი ხალხი ასეთ უსამართლობას არ შეეგუებოდა: რუსთაველის გამზირზე თითქმის 100 000 ადამიანი შეიკრიბა. დემონსტრანტების უმრავლესობა სტუდენტი იყო, თუმცა საპროტესტო გამოსვლებს მხარს უჭერდნენ ინტელიგენციის წარმომადგენლებიც. ამავე დღეს საბჭოთა ძალოვნები და მომიტინგეები ერთმანეთს დაუპირისპირდნენ, მთავრობის სახლთან კი მოზილიზებული იყო საბჭოთა ჯარი. საბედნიეროდ, პირველად საბჭოთა კავშირის ისტორიაში, კომუნისტურმა რეჟიმმა უკან დაიხია.

ამ მოვლენებს გამოეხმაურა დასავლური პრესაც. 15 აპრილს **New York Times**-მა გამოაქვეყნა სტატია სათაურით „საბჭოთა ქართველები ქუჩებში გავიდნენ საკუთარი სახელმწიფო ენის გადასარჩენად“. სტატიაში ასევე წერია, რომ წინა ღამით უცნობმა მამაკაცმა დარეკა **New York Times**-ის მოსკოვის ბიუროში და მათ უთხრა: „ენის დასაცავად, კონსტიტუციის საწინააღმდეგო დემონსტრაციას ვმართავთ – გაგვიმართლებს, თუ არ გვესვრიან“. **New York Times**-მა 18 აპრილს გამოაქვეყნა კიდევ ერთი სტატია – „საბჭოთა ქართველებმა გაიმარჯვეს ენის დაცვისათვის ბრძოლაში“, რომელშიც ნათქვამია, რომ საბჭოთა ხელისუფლება უჩვეულო დათმობაზე წავიდა და ქართულ ენას სახელმწიფო ენის სტატუსი შეუნარჩუნა.

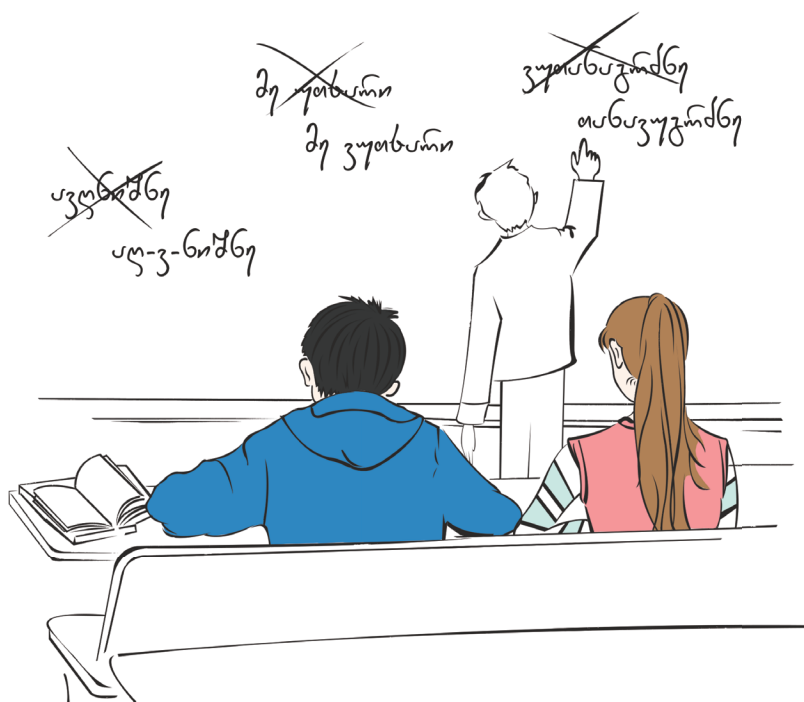
ეს ქართველთა დიდი გამარჯვება იყო. 14 აპრილი დედა ენის დღედ გამოცხადდა. ამ თარიღის აღსანიშნავად „დედა ენის“ ძეგლთან ტრადიციულად ყოველ წელს სხვადასხვა ღონისძიება იმართება.

„დედა ენის“ ძეგლი

ადამიანის მეტყველება და წერის უნარი ხშირად მიუთითებს მის განათლებასა და აზროვნებაზე. ენის ცოდნა მხოლოდ აზრის გადმოცემაში არ გამოიხატება. მნიშვნელოვანია გადმოცემული აზრის ფორმაც. შინაარსობრივი მხარის გარდა, საჭიროა აზრის სწორად, მოხდენილად ჩამოყალიბება. შეიძლება ნათელი, ჭეშმარიტი მოსაზრება ისე ცუდად გადმოსცეს ადამიანმა, რომ მისი შინაარსი დააკნინოს.

ალბათ, შენც შესწრებიხარ ისეთ ვითარებას, როდესაც ვერ გაიგეს ან არასწორად გაიგეს ნათქვამი და ამან კონფლიქტიც კი გამოიწვია. სწორედ ამიტომ აუცილებელია გრამატიკის სწავლა, მისი წესებისა და კანონზომიერების გააზრება.

ილია ჭავჭავაძის მოთხრობა „კაცია-ადამიანიში“ მოსე გძელაძე თავის მომავალ სასიძოს, ლუარსაბს, სწერს წერილს, რომელშიც კარგად ჩანს მოსეს გაუნათლებლობა. ცხადია, ილიას მიზანი იყო, ეჩვენებინა, თუ რაოდენ მიუღებელია საკუთარი ენის ასე დამახინჯება. გაეცანი წერილს:

ჩემო აღმატებულ ბედნიერო გვაროვანო სიძეო..
თუმცა დიდად ბედნიერი ვარ რომელიცა რომა შენგანა ვარ დღეს მოხუცებული ბედნიერი და გული ჩემი სიხარულით ალავე ნეგარიტა სიძობითა თქვენიტა და თვალი ჩემი ახილე რომელიცა რომა დაინახა ისევ გაზაფხული მუხთალისა სოფლისა ამისა ფრიად სიხარულში ვარ რომელიცა ეხლა ვარ ჩემო აღმატებულო გვაროვანო სიძეო რომელიცა გთხოვ გამოგზავნო ნიშანი რომა საქმემ არ დაიგვიანოს დიდი ხალხი არ გამოგზავნო რომელიცა რომა მე მოხუცებული კაცი ავადა ვარ სწული და პატივი და მასლაათი და ქეიფი რომელიცა ან მე აღარ ძალმიძს რომელიცა ფრიად შენუხებუნ ქორწილში რომელიც თქვენ იქნებით ჩემს სახლში მასპინძელი დიად დიდი ხალხი მოვიწვიოთ თქვენცა დიდი და პატიოსანი ნათესაობა გყავს რომელიცა არც მე ვარ უნათესაო და ბლომად შევყაროთ ისე როგორათაც შეპტერის დიდებულს გვაროვნობასა თქვენსა და ჩემსა ოჯახს სახლკარიანობასა ჩემსა.

მოსეს რომ გრამატიკა სცოდნოდა, ასეთ წერილს მისწერდა ლუარსაბ თათქარიძეს:

ჩემო დიდგვაროვანო ძვირფასო სიძეო,
დიდად ბედნიერი და მოხარული ვარ, რომ ჩემი სიძე გახდებით. ამ სიახლემ ჩემი სიბერე გაახალისა. სამწუხაროდ, ავად ვარ და მინდა გთხოვოთ, რომ ნიშნობაზე ბევრ ხალხთან ერთად არ მენვიოთ. ავადმყოფობის გამო ვერ შევძლებ ღირსეული მასპინძლობის განწევას. სამაგიეროდ, ქორწილში, რომლის დროსაც ჩემს სახლში უკვე თქვენ იქნებით მასპინძელი, პატივით გავისტუმრებთ მრავალ ნათესავს, როგორც ეს შეეფერება დიდგვაროვან, სტუმართმოყვარე თავადებს.

დავალება

1. მოცემულ ტექსტებზე დაყრდნობით:

- ა. გააანალიზე მოსე გძელაძის წერილის ენა (რომელ მეტყველების ნაწილებს იყენებს შეცდომით, როგორ აგებს წინადადებებს, იყენებს თუ არა სასვენ ნიშნებს...).
- ბ. დაახასიათე თავადი მოსე გძელაძე.

2. ყურადღებით წაიკითხე ნაწყვეტი ნუგზარ შატაიძის მოთხრობიდან „მოგზაურობა აფრიკაში“.

- ა. ამოინერე არასალიტერატურო სიტყვები და ფრაზები;
- ბ. ისაუბრე, როგორ გარემოში ხდება მოქმედება. შენი აზრით, როგორია მოთხრობელი? დაახასიათე ის.

1. წინათ, დედასთან რო ვცხოვრობდი, ძილი არ მიყვარდა. მაშინ ჩემი ლოგინიც მქონდა და ყველაფერი, მაგრამ დედა რო მეტყოდა, დაწევი, ბიჭო, დაიძინე, გვიანიაო, არ ვუჯერებდი. მერჩინა, ტელევიზორისთვის მეყურებინა ან ბავშვებთან ერთად მეთამაშა სასტუმროს დერეფანში. ახლა არა, ახლა ძილი მირჩევნია. დავწვები თუ არა, მაშინვე ჩამეძინება ხოლმე.

სანამ ამ სარდაფს მოვაგნებდი, ძალიან ვწვალობდი – მე და ნუპაკა დიღმის ტრასაზე, „ალეაში“ ძველ პაკრიშკას ვანთებდით ხოლმე და ცეცხლთან ჩამომსხდრები ვიძინებდით. ახლა აქ მძინავს. მოვალ, შევძვრები მუყაოს ყუთში და გავეხვევი ამ ჩემს საბანში. გაგიკვირდებათ, საბანი საიდანო: საახალწლოდ თემქაზე კორპუსებს ჩამოვუარე – ძველი ტანსაცმელი გექნებათ-მეთქი – და მაშინ მომცეს, ესა და თბილი ბუშლატი. ბუშლატი დიდი მქონდა, მაგრამ სახელოები გადავუკეცე და მშვენივრად მომადგა. ყუთი კი ელიავას ბაზრობაზე დავითრიე.

მუყაოს ყუთში ძილი სოხუმელმა ბიჭმა გოშკამ მასწავლა. კაი რამეა, გარედან სიცივეს არ უშვებს, შიგნიდან – სითბოს. მაგრამ, როცა ყინავს, მაშინ მაინც ცივა. ღამით გელვიძება, კანკალებ, არც საბანი გშველის და აღარც ყუთი. ამ დროს უნდა ადგე და ირბინო, ან ერთ ადგილზე იხტუნო, მაგრამ რაზეა ლაპარაკი, პაკრიშკას მაინც ეს სჯობია.

დავცინოდით ხოლმე ერთმანეთს. მერე ნუპაკა აცეტონზე შეჯდა და ბოლომდე ჩაეშვა, სულ გათიშული დადიოდა. აი, ხო გელაპარაკებოდა, არა, ჩვეულებრივად, უცებ აურევდა, სულ სხვაგან წავიდოდა, ბოდავდა თუ რა იყო, არ ვიცი – ხან დედას მეძახდა, ხან მამას, ხანაც რა ვიცი – რას. ბოლოს მოკვდა. ამბობდნენ, გაიყინაო, მაგრამ ტყუილია, აცეტონით მოინამლა.

2. მეტროშიც თბილა. მეტროთი ვინ დადის, სულ უბრალო ხალხი, არა? ხო და, რო იცოდე, ეს უბრალო ხალხი უფრო მეტს იძლევა. მაგრამ მეტრო იმით არი ცუდი, რომ იქ პოლიციაა. ერთხელ დამიჭირეს, მაგრა მცემეს და იმ დღეს ნაშოვნი მთელი ფული – სამლარ-ნახევარი სულ წამართვეს.

მეტროში უფრო გოგოები ჩალიჩობენ. იმათაც კი იჭერენ, მაგრამ არა სცემენ და არც ფულს ართმევენ, მარტო აწვალევენ და ატირებენ.

ზოგს მათხოვრობა უტყდება და ამიტომ ვითომ ყიდის, რაღაც-რაღაცებს დაატარებს, მაგალითად, საეკლესიო წიგნებს, კედლის კალენდრებს, სანთებელებს.

ხალხს ისინი ეცოდება და ფულს აძლევენ. რუსთაველზე ერთი პატარა, ათი თუ თერთმეტი წლის ოჩამჩირელი ბიჭი ფერადი ფანქრებით დახატულ საკუთარ ნახატებს ყიდდა, ცალს ორ ლარად და კარგ ფულსაც მოულობდა.

კვირაში ერთხელ ავტობუსით საჭმელი მოაქვთ. ქაშვეთთან ველო-დებიტ ხოლმე. ავტობუსში ორი კაცია, უშანგა და რეზო, და ერთი ქალი – მანანა. მოვლენ, დაგვისხამენ პლასტმასის ჯამებში სუპს და მოგვცემენ თეთრი პურის ორ-ორ ნაჭერს. სუპი მიყვარს, ამიტომ ვამატებინებ ხოლმე. თვითონვე გვეუბნებიან, თუ გინდათ, დაგიმატებთო. მერე ჩაის გვასმევენ ან კამპოტს.

ერთხელ დეიდა მანანა მეკითხება, მართლა არავინა გყავსო? არამეთქი, ვინმე რომ მყავდეს, ქუჩაში რატო ვიქნებოდი-მეთქი. ავტობუსში ერთმანეთის გვერდით ვისხედით და ვლაპარაკობდით, ის რალაც თბილად, ალერსიანად მიყურებდა და უცებ, ვხედავ, რომ დედაჩემის-ნაირი თვალები არა აქვს?! – ერთი მწვანე და მეორე ცისფერი. არ ვიცი, რა დამემართა, ყელში რალაცა გამეჩხირა, ხელი გამოვართვი და ზედ ვაკოცე, მაგრამ მაშინვე მივხვდი, რა სისულელეც ჩავიდინე და თავპირისმტვრევით გამოვიქეცი.

მას მერე სუპს მე თვითონ ვიხარშავ. ვყიდულობ ოცკაპიკიან სუპის პაკეტს და შინ მიმაქვს. სარდაფში ბოლი დგება და ამიტომ ცეცხლს გარეთ ვანთებ, კედლის ძირში. იქ ორ აგურზე დავადგამ ხოლმე ალუმინის გამურულ ჯამს, შიგ წყალს ჩავასხამ, რო ადუღდება, პაკეტს გავხსნი და ყველაფერს იმ ჯამში ჩავყრი. გამოდის მაგარი სუპი, ისეთი, რომ ჭამით ვერ გაძლები.

კადრი ფილმიდან „გალმა ნაპირი“, რომელიც ნუგზარ შატაიძის მოთხრობის მიხედვით არის გადაღებული.

ქართული ენა მუდმივად საფრთხის წინაშე დგას. ჯერ რუსულმა ენამ დააზიანა, ახლა კი ინგლისურის გავლენას განიცდის. კარგად იცი, მრავალ ბარბარიზმსა თუ ჟარგონს იყენებს როგორც ძველი, ისე ახალი თაობა. გარდა ამისა, ხშირად ხმარობენ არასალიტერატურო ენობრივ ფორმებს საინფორმაციოსაკომუნიკაციო სივრცეში, რაც ინვესს ყურის შეჩვევას და მცდარი ენობრივი ფორმების დამკვიდრებას. ალბათ, ხშირად მოგისმენია სიტყვები: – ნაგლი, კოპირება, დაითესა, ვაფშე, კაროჩე, გააშეარე და ა. შ. თუ ამგვარ შემთხვევებზე დაფიქრდებით და ყურადღებას გავამახვილებთ, გამოვასწორებთ სამწუხარო რეალობას.

გაიხსენე

ბარბარიზმი არის საჭიროების გარეშე ენაში რომელიმე უცხო ენიდან შემოტანილი სიტყვა, რომელსაც აქვს შესატყვისი მშობლიურ ენაზე (ხშირად რამდენიმე შესატყვისიც) და რომლის ასიმილაციაც ენაში არ ხდება. მაგალითად: *კრანი* (ონკანი), *ვანა* (აბაზანა), *კუხნა* (სამზარეულო), *დაკლიკება* (დანკაპუნება), *დათავვა* (მონიშვნა)...

ჟარგონი არის თავისებური სიტყვები ან გამოთქმები, რომლებსაც ხმარობენ რაიმე პროფესიულ ჯგუფში, წრეში და სხვ.; ეს ერთგვარი პირობითი ენაა, რომელიც გასაგებია მხოლოდ ადამიანთა გარკვეული ჯგუფისათვის. მაგალითად, მასწავლებელთა ან ლექტორთა წრეში ხშირად გამოიყენება „ფანჯარა“.

ჟარგონია ასევე ქუჩური, ფარული „ენა“, ადამიანთა განსაზღვრული ჯგუფის „ენა“, რომელსაც გააჩნია სპეციფიკურ სიტყვათა მარაგი და თავისებური გამოთქმებისა და ფრაზების გარკვეული ერთობლიობა, მაგრამ არა აქვს თავისი გრამატიკული წყობა და ძირითადი ლექსიკური ფონდი.

გრამატიკულ წყობასა და ლექსიკურ ფონდს ჟარგონი ეროვნული ენისაგან იღებს, ოღონდ მნიშვნელობას უცვლის. ჟარგონი ამახინჯებს ენას. ჟარგონებია: ტეხავს (უხერხულია, ცუდია), დაბოლება (მოტყუება), ასწორებს (კარგია, სასიამოვნოა).

დიალექტიზმი არის ამა თუ იმ კუთხისთვის დამახასიათებელი ლექსიკური ერთეული. მაგალითად, ბოვში (ბავშვი), ქალაუ (გოგო), ჭერხო (მეორე სართული)...

დავალება

- გააცოცხლე ფოტოებზე არსებული სიტუაცია. რომელ ჟარგონებსა და ბარბარიზმებს გამოიყენებენ „ა“ და „ბ“ ფოტოზე აღბეჭდილი ადამიანები?

1. ყურადღებით წაიკითხე ტექსტი და გაასწორე. დაიცავი სალიტერატურო ენის ნორმები.

მეგობრებს ყოველ პარასკევ საღამოს ტრადიციით გვაქ ერთათ გულაობა. სანამ შევხვდებით, ჯერ ვემესიჯებით ერთმანეთს, მერე კი დათქმულ დროს პარკში ვჯდებით და ვსაუბრობთ, ან რაიმე ფართის ვმართავთ და იქ ვგუგუნებთ. სადაც არ უნდა ვიყოთ, კაი დროს ვატარებთ, მარა ყოველთვის ყველა ვერ ვიკრიბებით. ყოფილა შემთხვევა, რომ ერთი თვე არ გვინახია ერთმანეთი. რამდენიმე ჩვენთაგანი სპორტზე დადის და არ ცალია, რაც არ უნდა ტვინი უბურლო, მაინც არ წამოვა. სიმართლე რომ თქვა, კაია, ასე რომ იქცევიან – რა ჯობია სპორტს! მარა მეგობრებთან ერთად გართობაც მაგრა ასწორებს!

2. ჩაინერე შენი მეგობრის საუბარი თემაზე – „რა არის ნამდვილი მეგობრობა“. დააკვირდი, რა შეცდომები დაუშვა. გაასწორე ჩაწერილი ტექსტი ენობრივი ნორმების დაცვით. გაუზიარე შენი დავალება კლასელებს.
3. ქვემოთ მოცემულია ჟარგონებისა და ბარბარიზმების ჩამონათვალი. რვეულში ჩამოწერე თითოეული მათგანის სალიტერატურო შესატყვისი.

ა. ფეიკ ნიუსი	მ. დაეგასა
ბ. აახია	ნ. მაყუთი
გ. ჩელენჯი	ო. პრიკოლი
დ. ბანძი	პ. ლაივი
ე. გაიჩითა	ჟ. ზაგარი
ვ. პლოსკო	რ. ივენთი
ზ. ბაითი	ს. ვანა
თ. დაანონსება	ტ. სასტავი
ი. მაიკა	უ. ჩამშვები
კ. კრანი	ფ. ნასკი
ლ. დააგოიმა	